

DISABILITY INFO

Časopis Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore | oktobar, 2022. | Godina XII | Specijalno izdanje

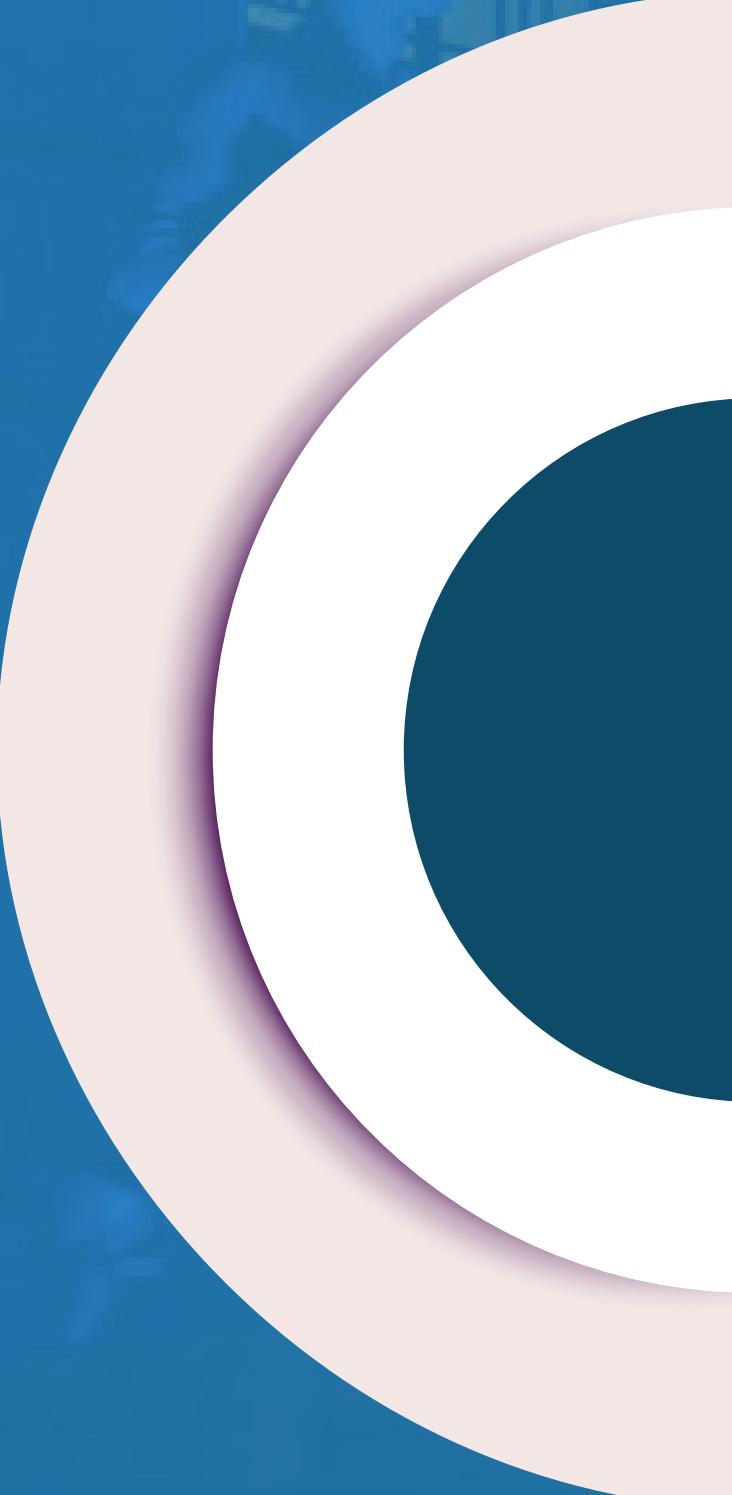
DISKRIMINACIJA ŽENA S INVALIDITETOM

*I različitost je lijepa
I različitost je okej!*

*Božena Jelušić:
Željela bih da vidim
žene s invaliditetom
na položajima
odlučivanja i uticaja
u našoj zajednici!*

PRIČE O KOJIMA SE NE GOVORI

DISABILITY
INFO

DISABILITYINFO

IMPRESSUM:

Izdaje:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG)

Za izdavača:

Marina Vujačić

Glavna i odgovorna urednica:

Marina Vujačić

Redakcija:

Aleksandra Pavićević

Andjela Miličić

Marina Vujačić

Grafička priprema:

Marta Milosavljević

Štampa:

Lapis stamparija

Adresa redakcije:

Kralja Nikole br. 76

81000 Podgorica

e-mail: umhcg@t-com.me

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Centralna narodna biblioteka

Crna Gora, Cetinje

364-22-056.26/.29

DISABILITY info / glavna i odgovorna urednica

Marina Vujačić

God. VI, ISSN 800-7228 = disABILITY info

COBISS.CG-ID 122940304

RIJEČ UREDNICE

Drage čitateljke i dragi čitaoci specijalnog izdanja časopisa DisabilityINFO, drago mi je što smo u prilici da s Vama podijelimo još jedno izdanje časopisa koje se ovog puta bavi pitanjima i pravima žena s invaliditetom i rodnom ravnopravnosću. Nadamo se da će ovo izdanje podstići žene s invaliditetom za aktivniju borbu i zalaganje za svoja prava. Uživajte u čitanju i budite slobodne da nam pišete.

Marina Vujačić

SADRŽAJ:

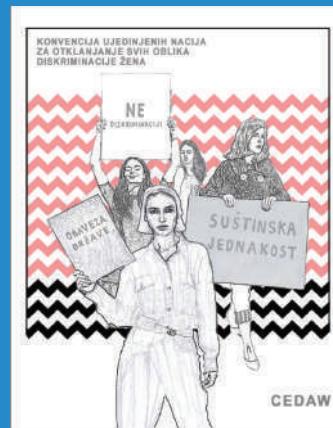
Blic info	06
Pismo za Loli	08
Diskriminacija žena s invaliditetom	09
Intervju s Boženom Jelušić	10
Žene s invaliditetom između sopstvenog iskustva i odnosa javnosti	13
Žene s invaliditetom nepoželjne na tržištu rada	15
Lex info: Pravni okvir za žene s invaliditetom	16
Novinarski kutak	18
Projekti UMHCG	21
Predstavljamo: Dvije talentovane djevojke koje se još od malih nogu bave slikarstvom	22
Cool kutak: UMHCG je pripremilo i izradilo Džepni vodič za žene s invaliditetom s iskustvom nasilja	24
Barometar	25
Mućkalica	27
Drugi pišu: Finansijska samostalnost - zašto nam je bitna?	29

UMHCG je održalo **Školu o rodnoj ravnopravnosti i evropskim integracijama** u periodu od 11. do 13. aprila 2022. u hotelu Voco, u Podgorici, s ciljem osnaživanja žena s invaliditetom da se zalaže za adekvatnije perspektive o rodnoj ravnopravnosti i invalidnosti, posebno u kontekstu evropskih integracija. Školu je pohađalo 15 učesnica od čega je šest (6) žena s invaliditetom. Škola je organizovana uz finansijsku podršku Evropske unije i kofinansiranje Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

Centar za ženska prava je u saradnji s UMHCG i NVO Spektra izradio Izvještaj za CEDAW – UN Komitet za zabranu diskriminacije žena u kojem je posebna pažnja posvećena ženama s invaliditetom i LBTQ ženama. Neke od preporuka koje se odnose na unapređenje uslova života za žene s invaliditetom su sledeće:

- * Osigurati da javne politike uključuju integrisane mјere koje se bave interseksionalnim oblicima diskriminacije sa kojima se suočavaju žene i djevojčice s invaliditetom i podstiču njihovo učešće u donošenju odluka i zapošljavanju;
- * Neophodna edukacija o pravima iz oblasti zdravstvene zaštite, preventivnih pregleda, ginekoloških pregleda;
- * Unaprijediti opremljenost ambulanti, posebno ginekoloških stolova za žene s invaliditetom,
- * Mapirati i eliminisati prepreke kao što su nepristupačno fizičko okruženje, javni prevoz, nedostupnost kulturnih dobara i proizvoda.

Crnogorska atletičarka Maja Rajković popravila je lični rekord i prvi put u karijeri kopanje bacila više od 13 metara. Ona je osvojila bronzanu

medalju na prethodnom šampionatu Evrope, na sankcionisanom mitingu „Srbija Open 2022“ u Kruševcu, u kategoriji F 54 (bacanja iz specijalizovane stolice) i ostvarila je rezultat od 13 metara i šest centimetara.

UMHCG pruža pravno savjetovalište za žene s invaliditetom (ŽSI), njihovu djecu i druge

članove porodice koji imaju invaliditet ili iskustvo nasilja. Pravno savjetovalište pruža se svakog radnog dana (ponedeljak - petak) u terminu od 8.30 do 16.00 časova. Cilj pružanja usluga besplatnog pravnog savjetovališta je da se žene s invaliditetom koje su žrtve nasilja podstaknu na aktivnije zalaganje za svoja prava, uključujući i informisanje o mehanizmima zaštite od nasilja i upotrebu pravnih sredstava i pravnih ljekova. Kroz mehanizam besplatne pravne pomoći žene s invaliditetom, njihova djeca i drugi članovi porodice korišćenjem usluga našeg advokatskog tima mogu biti zastupane u svim pravnim poslovima i postupcima pred svim institucijama sistema. **Do kraja oktobra obratilo nam se 84 ŽSI i pruženo je 250 pravnih savjeta (besplatne pravne pomoći i zastupanja).**

Ova aktivnost sprovodi se u okviru projekta Čutanje nije opcija! uz finansijsku podršku Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Institut za javno zdravlje Crne Gore ove godine u saradnji sa Ministarstvom zdravlja Crne Gore, Domom zdravlja Glavni grad Podgorica, Upravom policije Crne Gore, Savezom slijepih Crne Gore i Kliničkim centrom Crne Gore organizuje kampanju pod nazivom Ružičasti oktobar – mjesec prevencije raka dojke, kojom se planiraju zdravstveno-vaspitne aktivnosti koje imaju za cilj podizanje nivoa informisanja i znanja o značaju preduzimanja pravovremenih i adekvatnih aktivnosti u smislu usvajanja zdravih stilova života, kontinuirane primjene samopregleda dojki i redovnih kontrola kod pružaoca zdravstvenih usluga. Rak dojke je veoma ozbiljno oboljenje i najčešće dijagnostikovana maligna bolest širom svijeta. Bitno je znati:

- * Prihvatanjem zdravih životnih navika znatno se može smanjiti rizik obolijevanja od zločudnih bolesti, pa i raka dojke.
- * Kontrolni pregledi za rano otkrivanje raka dojke su besplati i dostupni svima.
- * Kontrolni pregledi se planiraju tokom čitave godine, ne samo tokom oktobra mjeseca.
- * Nemojte čekati, odmah zakažite kontrolni pregled!

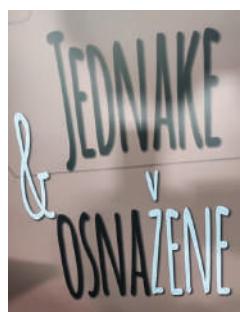
Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Držimo te za ruku – naziv je projekta, u okviru kojeg će od 17. oktobra u narednih 90 dana biti omogućeni besplatni eho pregledi dojki za žene na teritoriji Podgorice. Kako navode iz MIKA PROART, koji su organizatori ove akcije, projekat ima za cilj da motiviše i aktivira što veći broj sugrađanki da dođu na pregled, ne bi li se stekla navika za redovnim pregledima i eventualno otkrio kancer dojke na vrijeme.

Specijalistički kombi i doktori Poliklinike Filipović tokom tri mjeseca obići će više lokacija u gradu i obavljati pregledе u trajanju od sedam sati dnevno, svakog dana, osim nedjeljom. „Ukoliko se nekoj ženi ustanovi potencijalni problem, mi joj nećemo pustiti ruku, već će sve potrebne pregledе, od mamografije, do biopsije i prihodoške pomoći dobiti potpuno gratis u roku od samo par dana. Sve ove karakteristike čine projekat jedinstvenim, najvećim ovakvog tipa u regionu. Zakazivanje pregleda je isključivo telefonskim putem na broj 067/154-845.

Ukoliko imate nedoumice ili strah pišite nam na drzimotezaruku@gmail.com”, navode organizatori.

Savez slijepih Crne Gore u okviru projekta Osnažene ka promjeni sprovodi monitoring uključenosti pitanja žena s invaliditetom u okviru strateških planova, aktivnosti, mjera u okviru više institucija: Skupštine (Odbora), Vlade (Generalnih sekretarijata), Ministarstva zdravlja, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva evropskih poslova, te Instituta za javno zdravlje.

Odgovornost Vlade, i institucija vlade nije na adekvatnom nivou, po pitanju uključenja principa rodne ravnopravnosti. Opšta preporuka 18 Komiteta Ujedinjenih nacija o eliminaciji diskriminacije žena zahtijeva od zemalja potpisnica da u svojim periodičnim izvještajima obezbijede informacije o ženama s invaliditetom. Komitet takođe traži da se izvještava o mjerama koje su preduzete kako bi žene s invaliditetom imale jednak pristup obrazovanju, zapošljavanju i socijalnim uslugama, da bi se osiguralo njihovo ravnopravno učeće u svim oblastima društvenog i kulturnog života.

Inicijativa mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke) sprovodi brojne aktivnosti koje se tiču žena s invaliditetom, među kojima su i kontinuirane usluge: SOS telefon za žene s invaliditetom s iskustvom nasilja i diskriminacije, besplatna pravna pomoć i besplatan pristupačan taxi prevoz. I MI Boke je u julu ove godine izdala Brošuru o prepoznavanju nasilja i povreda ravnopravnosti žena s invaliditetom u različitim pristupačnim formatima i na manjinskim jezicima. Brošura je štampana u 600 primjeraka na

našem, 200 primjeraka na albanskom, i 200 na romskom jeziku (ukupno 1000 primjeraka), na Brajevom pismu je štampana u 150 primjeraka na našem jeziku, a takođe je dostupna i u zvučnom DAISY formatu na 250 CD-ova na našem i po 50 na albanskom i romskom jeziku. Brošura je dostupna i u elektronskom formatu na sva tri jezika na internet stranici: www.imiboke.me. U narednom periodu planiramo da Brošuru izdamo i u lako razumljivom formatu, ali i da ponovo obilježimo 8. mart u svjetlu prava žena s invaliditetom, sljedeće godine.

ČUTANJE NIJE OPCIJA!

UMHCG pruža psihološko savjetovalište za žene s invaliditetom (ŽSI) s iskustvom nasilja. Psihološko savjetovalište pruža se radnim danima (ponedeljak – petak) u terminu od 8.30 do 16.00 časova, po dogovoru sa zainteresovanim ŽSI i psihološkinjom. Pružanjem psihološkog savjetovanja pruža se višestruka pomoć i podrška ženama s iskustvom nasilja, kojima je potrebno osnaživanje i ohrabrvanje, ali i usmjerenje ka daljim koracima koji imaju za cilj oporavak i zaštitu od nasilja. Cilj pružanja usluga psihološkog savjetovališta je da se žene s invaliditetom koje su žrtve nasilja podstaknu na aktivnije učeće u svom životu, da se osnaže i motivišu da rade na svom ličnom rastu i razvoju. Ova aktivnost sprovodi se narednih sedam mjeseci počev od 31. marta 2022. u okviru projekta Čutanje nije opcija! uz finansijsku podršku **Ministarstva rada i socijalnog staranja**.

Pismo za Loli

Draga moja Loli,

Znaš, više puta sam željela da pišem, ali ne znam iz kojeg razloga sam to sve odlagala. I evo me sada tu.. ja, Andela, ispred mene papir koji kažu da može da trpi dosta. U ruci držim olovku s onim osjećajem da bih imala toliko toga da ti napišem, da ni sama ne znam odakle da počnem, valjda se toliko toga nakupilo, ne znam. Kad bolje razmislim možda i jeste jer su nas u kući učili da šta god da se dešava da ostaje u „četiri zida“ i da mi moramo da slušamo starije jer oni najbolje znaju šta je najbolje za nas i to je za naše dobro. Nikada mi nije bilo jasno zašto je za dječake samo plava boja a za djevojčice roza, ili zašto se mi djevojčice nijesmo mogle igrati s dječacima, a ne samo djevojčice

s djevojčicama ili dječaci s dječacima. Kažem, vjerovala sam da drugi znaju bolje. Godina po godina, prolazi osnovna škola, ekskurzije, druženja, odmori... „Sve prođe“ uvijek su mi tako govorili.. Ali, Loli oni nijesu znali da se iza mene i mog osmijeha često krila usamljenost i strah od odbacivanja, da li će neko htjeti da podje sa mnom na kafu ili, ne daj Bože u grad, u izlazak..

I onda to tako nekako zaključaš u jednom dijelu sebe i ideš dalje. Danas, posle toliko vremena, kako sam sticala određena znanja i iskustva kroz posao i život, sve sam bila svjesnija kako je teško da isplivaš iznad površine u našem društvu, i da su kod nas uvijek prisutna razna nametanja od strane drugih, bez obzira u kojoj se ulozi ti trenutno nalazila. Kad završiš osnovnu školu, onda koju ćeš srednju, kad srednju završiš, a moraš, moraš fakultet, to je obavezno za žensko dijete da ne zavisiš od muža. Kad završiš fakultet ako imaš partnera, što se ne udaš, vrijeme prolazi, godine idu, ako ga nemaš, kad ćeš da ga nađeš. I tako konstantno se u društvu susrećemo s raznim pitanjima: Kako? Zašto? Više puta sam se uvjerila da drugi imaju različita i često velika očekivanja od nas, a da se pri tom ne zapitaju, tek možda mali broj njih: Da li je to u redu? I ko je nama nametnuo/propisao da nešto mora biti tako? Sada, nakon toliko godina, draga moja Loli, naučila sam da nije strašno ako zaplačeš i pokažeš emocije pred drugima, kao i svoje slabosti i one lošije strane. Ukoliko pričamo o njima, znači da smo ih prihvatali kao dio nas, prigrlili ih kao nešto svoje, koje je možda i svojstveno nama samima. Nijedna osoba nije rođena da bude ista ona druga, svi smo različiti. Nema ograničenja, ti si ta koja živiš svoj život i ti ga kreiraš po svojim zamislima i uvjerenjima. Nije važno, da li imamo plavu ili crnu boje kosu, jesmo li visoki ili niski, da li imamo manekensku građu ili koji kilogram viška. To si ti! Ti biraš i odlučuješ s kim ćeš da budeš u vezi ili ne, da li ćeš da se udaš, zasnuješ porodicu. Nemoj da te obeshrabre komentari da ti nijesi dorasla ovim ulogama i da možda neko neće htjeti da prihvati tvoj invaliditet, taj dio tebe jer on te čini upravo jedinstvenom. Ljubav ne zna za granice i prepreke, vjeruj mi, ona prava, iskrena, kakvu ti želim da doživiš! Zato, prigri sebe sa svim svojim manama i vrlinama i prihvati ih kao dio sebe i nastavi da koračaš kroz život krupnim koracima, radujući se i najmanjim sitnicama jer to i jeste njegova čar – da u duši ostaneš dijete, čista, vedra i mila, baš kakvu te i ja pamtim.

Andela Miličić

Diskriminacija žena s invaliditetom

Diskriminacija osoba s invaliditetom prisutna je u svim oblastima života i djelovanja. Nejednakost pogađa sve osobe s invaliditetom u svim njihovim različitostima, koje se ogledaju u vrsti i stepenu invaliditeta, životnoj dobi, polu, bračnom ili porodičnom

statusu, socio-ekonomskom položaju i dr. Ne sporeći da su odstupanjima od načela jednakosti i zabrane diskriminacije¹ izloženi muškarci s invaliditetom, žene s invaliditetom su vrlo često izložene višestrukoj i interseksijskoj diskriminaciji što ih dovodi u izrazito nepovoljan položaj.

Međusobno preplitanje i prožimanje karakteristika kakve su pol i invaliditet objedinjenih u ličnosti žene s invaliditetom često su uzrok prepreka sa kojima se suočavaju u pristupu pravdi, obrazovanju, zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, zapošljavanju, zaštiti od rodno zasnovanog nasilja, zlostavljanja i dr.

Žene s invaliditetom su izložene pojačanom riziku od siromaštva, eksplotacije i nasilja, a tradicionalni obrasci rodnih uloga ih dodatno obeshrabruju da se obrazuju, zaposle i imaju kontrolu nad sopstvenim životima. Posljedice lišenja poslovne sposobnosti za žene s invaliditetom su dalekosežne i dovode ih u nesrazmjerne nepovoljan položaj i višestruku deprivaciju. U slučaju lišenja neko drugi umjesto njih odlučuje o njihovom reproduktivnom zdravlju, što za posljedicu može imati i najgrublja kršenja prava, kakva su prisilni abortus, prinudna sterilizacija ili uzimanje kontracepcije bez informisanog i slobodnog pristanka.

Obrazovanje i zapošljavanje predstavljaju važne preduslove za socijalnu inkluziju djevojčica i žena s invaliditetom. Izostajanjem pristupačnih obrazovnih programa na svim nivoima obrazovanja, što uključuje i fizičku pristupačnost, kao i mjeru afirmativne akcije kojima se podstiče i olakšava upis, djevojčicama i ženama s invaliditetom se oduzima i/ li bitno ograničava mogućnost razvoja ličnosti i sposobnosti do punog stepena njihovih potencijala. Konsekventno, nedovoljno obrazovanje ograničava ih da se zaposle i stiču sredstva za život radom koji su slobodno izabrale ili prihvatile na tržištu rada. Dostupna sociološka istraživanja pokazuju da su žene s invaliditetom i dalje većinski nezaposlene, te da standardne mjeru profesionalne rehabilitacije ne doprinose značajno smanjenju njihove nezaposlenosti.² Nema sumnje da su bez ekonomske nezavisnosti žene s invaliditetom umnogome onemogućene za dostojanstven i samostalan život.

Posebno zabrinjava neznatan broj pokrenutih postupaka za zaštitu žena i djevojčica s invaliditetom, kako postupaka za zaštitu od diskriminacije, tako i postupaka za zaštitu od nasilja i drugih oblika napada na fizički, psihički i moralni integritet. Nedovoljna osnaženost, nepoznavanje prava i mehanizama za zaštitu uzrok su malog broja pokrenutih postupaka, što dalje implicira da zvanični statistički podaci ne prikazuju realnu sliku prevalence diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom. U takvim okolnostima veliki broj žena i djevojčica s invaliditetom ostaje nevidljiv, a primjeri kršenja prava skriveni u okvirima privatnosti i porodice. Ipak, snažan doprinos njihovom osnaživanju, pored određenih institucija, daju organizacije osoba s invaliditetom kroz usluge podrške, psihosocijalno savjetovanje i pružanje besplatne pravne pomoći.

Komitet za prava osoba sa invaliditetom (CRPD) u Zaključnim zapažanjima o Inicijalnom izvještaju Crne Gore iz 2017. izražava zabrinutost zbog kontinuirane diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom, kao i zbog nedostatka podataka o položaju žena i djevojčica s invaliditetom, neprepoznavanja interseksijske diskriminacije, nedovoljne osnaženosti žena i djevojčica s invaliditetom da prijave sve oblike uznemiravanja, nasilja i zlostavljanja, kao i zbog nedostatka odgovarajućih službi za podršku žrtvama. Valja podsjetiti da je Crna Gora ratifikovala dva najvažnija instrumenta za zaštitu ljudskih prava u ovoj oblasti, i to Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom. Njihovom ratifikacijom država se obavezala da će usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mјere kako bi sprovela prava priznata ovim konvencijama. Iako su stvorene određene zakonodavne pretpostavke za ostvarivanje prava, višestruka i interseksijska diskriminacija žena i djevojčica s invaliditetom opstaje i zbog zanemarivanja rodnog aspekta u zakone i politike iz oblasti invaliditeta i obrnutu. Zato je neophodno intezivirati uključivanje perspektive žena i djevojčica s invaliditetom u politike, programe i strategije rodne ravnopravnosti i rodnu perspektivu u strategije o invaliditetu.

Naime, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ne prepoznae dvostruku i interseksijsku diskriminaciju žena i djevojčica s invaliditetom, kao posebnih oblika diskriminacije u odnosu na pol i invaliditet, dok Zakon o rodnoj ravnopravnosti ne sadrži garancije jednakosti za djevojčice i žene s invaliditetom. Za razliku od navedena dva zakona, valjan primjer daje *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* koji u odredbi člana 4 propisuje posebnu pomoć i zaštitu za lica sa invaliditetom koja su žrtve nasilja, dok u članu 6 propisuje obavezu organa i ustanova koje se bave zaštitom da postupaju hitno, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, a naročito ako je, između ostalih, žrtva lice s invaliditetom. Zaključujem, zaštiti djevojčica i žena s invaliditetom država mora posvetiti veću pažnju, a pitanje pola (roda) i invaliditeta razmatrati zajedno, što dalje znači da se ni jedna politika ili praksa ne smije kreirati ili sprovoditi bez procjene uticaja na žene i djevojčice s invaliditetom, kao posebno ranjive i marginalizovane društvene grupe. Država je u obavezi da dosljedno primjenjuje posebne mјere kako bi spriječila diskriminaciju po osnova pola (roda) i invaliditeta i ubrzala dostizanje de facto jednakosti djevojčica i žena s invaliditetom. Radi dostizanja ovog cilja potrebna je snažna odlučnost i volja svih donosilaca odluka i onih koji sprovode politike i zakone. Djevojčice i žene s invaliditetom ne smiju da čekaju, a država je u obavezi da im obezbijedi život jednak u dostojanstvu i pravima.

Milena Krsmanović

¹ Interseksijska diskriminacija odnosi se na situaciju u kojoj je istovremeno na djelu više osnova koje se isprepliću tako da ih nije moguće odvojiti, pa dovode do konkretnih oblika diskriminacije.

² Inicijativa mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke), Rodno odgovorno budžetiranje u oblasti zapošljavanja osoba s invaliditetom u Crnoj Gori, dostupna na: <https://bit.ly/3fMXTju>.

Imali smo zadovoljstvo da intervjujemo Boženu Jelušić, predsjednicu Odbora za rodnu ravnopravnost.

DisABILITY info: Kao predsjedavajuća Odbora za rodnu ravnopravnost, i neko ko se aktivno zalaže za pitanja rodne ravnopravnosti kako ocjenjujete položaj žena s invaliditetom u Crnoj Gori? Da li je u protekle dvije godine učinjen neki pozitivan iskorak u oblasti RR, a što je propušteno da se učini?

Bj: Odbor je dosta radio, a najznačajnije postignuće je obaveza rodno odgovornog budžetiranja. Posebno smo se bavili pitanjima nasilja nad ženama, kaznenim zakonodavstvom. U fokusu je bilo ekonomsko osnaživanje žena, ali budućnost tek treba da pokaže koliko je sve to bilo uspješno i mjerljivo. Međutim, ne bih rekla da je u posljednje dvije godine bilo značajnih iskoraka u oblasti unapređenja položaja žena s invaliditetom, a to znači i da je dosta propušteno. Društvene i političke polarizacije su, figurativno rečeno „pojele“ mnogo toga što čini korpus ljudskih prava, a u takvim okolnostima u prvom redu trpe osobe koje trpe diskriminaciju po više osnova.

DisABILITY info: Kako ocjenjujete zastupljenost pitanja žena s invaliditetom u politikama iz oblasti rodne ravnopravnosti, i obratno, da li su u oblasti invaliditeta u dovoljno mjeri zastupljena pitanja ŽSI?

Bj: Smatram da su prava žena s invaliditetom neka vrsta „zarobljenika“ prava žena uopšte na jednak pristup mogućnostima. Smatram da prava žena s invaliditetom nisu na dovoljno kvalitetan način tretirana u zakonodavstvu koje se tiče OSI uopšte. O tome bi mogao svjedočiti i raskorak u procentu zaposlenih, koji ide značajno u korist muškaraca.

Željela bih da vidim žene s invaliditetom na položajima odlučivanja i uticaja u našoj zajednici!
-Božena Jelušić

Moguće je da su se u zakonska rješenja „prokrizumčarile“ i određene anomalije tradicionalanog odnosa prema ženama s invaliditetom. Iako *Ustav* u članu 67 izričito garantuje posebnu zaštitu OSI, domaće zakonodavstvo snažno štiti ta prava, a *Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom* je usvojen 2015, Vlada Crne Gore je i dalje dužna da vrši dodatnu analizu svih propisa iz relevantnih oblasti i uskladi ih dalje sa *Konvencijom UN o pravima OSI*. Svakako, kada je Skupština u pitanju, trebalo bi u razumnim rokovima vršiti postzakonodavni nadzor svih zakona u ovoj oblasti, kako bi se uočile njihove nedostatnosti i praznine u praksi. Pretpostavka je da bi nalazi potvrđivali da su žene s invaliditetom više diskriminisane od muškaraca.

DisABILITY info: Koliko je značajno učešće žena s invaliditetom u javnom i političkom životu?

Bj: To je učešće od nemjerljivog značaja, a i lično sam se osvjedočila u snagu argumentacije i ubjedljivost koje pokazuju žene s invaliditetom kada zagoravaraju i obrazlažu politike u ovoj oblasti. Nažalost, one ostaju isključivo u toj jednoj sferi, što je i društveno štetno i potpuno pogrešno. Ubijedjena sam da bi žene s invaliditetom sa kojima sam imala čast i zadovoljstvo da saradujem bile sjajne poslanice i predstavnice izvršne vlasti, da bi njihova riječ i diskusija bile od značaja za sve građane/ke, ali im se ne daju prilike. Političke partije odavno vidim kao svojevrsne bastione rodne neravnopravnosti i vjerujem da bi bez afirmativne akcije žensko učešće u javnom i političkom životu bilo još manje (ako bi ga uopšte i bilo). Ako je tako sa ženama uopšte, jasno je da žene s invaliditetom imaju još manje mogućnosti. Ne sjećam se da su u nekoj vidljivoj mjeri bile među kandidatima/kinjama na izbornim listama ili među onima koje su predložene kao vršiteljke izvršne vlasti. Višestruka diskriminacija u ovoj oblasti je evidentna i gotovo netaknuta. Pored učaurenih partijskih praksi, javlja se i problem zagađenja javne sfere. Nasilje nad ženama u javnom i političkom životu dobija neprimjereno ružne razmjere i demotivise žene da se uopšte angažuju u javnoj sferi. Isto bi se događalo i ženama s invaliditetom, a naša javna scena, nažalost, to je već pokazala. Zato je pravo pitanje kako da se stvore uslovi da pristojni muškarci i žene koji imaju šta da kažu i čime da doprinesu zajednici nastave da učestvuju u javnom i političkom životu.

DisABILITY info: Koliko su značajni kapaciteti zaposlenih u institucijama koje se bave pravima žena s invaliditetom, kao i sam odnos donosilaca odluka prema ženama s invaliditetom?

Bj: Nisam sigurna da imamo odgovarajući kapacitet zaposlenih. Lično sam iskusila koliko treba učiti i usavršavati se u oblasti rodne ravnopravnosti, iako sam prije dolaska na čelo Odbora za rodnu ravnopravnost imala veliko i raznovrsno iskustvo. Mislim da nam načelno nedostaju i osvjećivanje različitih problema i sistemskih nepravdi, kao i obuka kako da se sa njima suočavamo i da ih rješavamo.

Komitet UN o pravima osoba s invaliditetom u svojim Zaključnim razmatranjima u vezi sa ženama s invaliditetom, izrazio je, između ostalog, zabrinutost zbog diskriminacije koje su osjetile žene i djevojčice s invaliditetom zbog svog roda, invaliditeta i drugih faktora koji nijesu dovoljno prepoznati u zakonodavstvu i politikama. Koji su, po Vašem mišljenju, najznačajniji koraci koje Crna Gora mora preduzeti da bi dostigla zadovoljavajući nivo ostvarivanja prava žena s invaliditetom?

Crna Gora je usvojila svoju Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom od 2016-2020, ali nisam sigurna da je ona u cijelosti realizovana. Ovdje bismo mogli početi i od elementarnog prava da se djevojčice s invaliditetom uopšte rode, kao i prava žena s invaliditetom da budu osnažene da se ostvare kao roditeljke. Pošto je opšti cilj pravedniji, jednak i lakši pristup pravima i svom vrstama novčanih davanja i usluga za osobe s invaliditetom, u skladu sa nacionalnim pozitivnim zakonodavstvom i potvrđenom Konvencijom UN u ovoj oblasti, važno je da se razvija sistem kredibilnog vještačenja invalidnosti i da se dalje podiže svijest javnosti o značaju ovog pitanja. Sadašnji sistem je mastodontski, a neefikasan, a pored toga nema ni Registra OSI u Crnoj Gori. Takođe, potrebno je odlučno raditi na suzbijanju prakse lišavanja OSI poslovne sposobnosti, prstupa novcu i slobodnom izboru životnih stilova, jer sve to po pravilu više pogada žene i djevojčice.

DisABILITY info: Šta za Vas predstavlja rodno budžetiranje u pravom smislu te riječi?

BJ: Važno je znati da rodno budžetiranje ne podrazumijeva nikakav dodatni novac samo za žene, već isključivo pravedniju raspodjelu postojećeg zajedničkog novca. To znači da se troškovi moraju sagledati kroz prizmu potreba i žena i muškaraca, a potom da se alociraju na način da donesu efekat jednakog pristupa mogućnostima koji potom donosi dobrobit cijeloj zajednici. Recimo, ekonomski osnažene žene znače bolje uslove života porodice, u konačnici ekonomski rast cijele zajednice; ekonomski osnažene žene znače manje nasilja u porodici i kasnijih troškova države na saniranju posljedica. To znači više vještina i znanja, društvenu pokretljivost, bolje fizičko i mentalno zdravlje... Rodno budžetiranje je na neki način neodvojivo i od rodnog pristupa planiranju prostora i izgradnji objekata. Osobe s invaliditetom to neposredno osjećaju u vidu nemogućnosti da čak i fizički pristupe mjestima usluga. U Crnoj Gori već imamo čitave gradove i kvartove bez mogućnosti da u njima porodice žive na način dostojan

čovjeka i njegovih razvojnih potreba. To prvenstveno osjećaju žene koje obavljaju najviše neplaćenog rada, a u takvim kvartovima nemaju ni neophodne škole, vrtiće i parkove, a kretanje im je svedeno na prostor između parkinga i kafana. Ekstra profiti od takvih nakaznih gradskih četvrti su se slili u džepove graditelja, a infrastruktura je zaboravljena na način da to najviše pogada žene i djecu, a ponajviše OSI.

DisABILITY info: UMHCG je izradilo Analizu rodno odgovornog budžetiranja projekata i programa NVO u oblastima rodne ravnopravnosti, zaštite od diskriminacije i promocije jednakosti osoba s invaliditetom, pristupa pravdi i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici u periodu od 2018. do 2020. Kako komentarišete zaključke da se podaci ne razvrstavaju po polu i rodu, odnosno invaliditetu?

BJ: Naprosto su bilo koja politika i strategija nemoguće bez ulaznih podataka. Na primjer, ukoliko želite da dodete do podatka o udjelu žena u vlasništvu nad nekretninama, potrebno je da za podacima tragate u Katastru, kroz Notariat i sudove. Istina je da su u MONSTAT-u iskazali spremnost da uvećaju opseg agregiranih podataka, ali je mnoge i do sada lako bilo pratiti i kroz identifikacione brojeve građanki i građana. Nejasno je zbog čega je naša statistika tako inertna, barem u dijelu koji je notoran – žene i muškarci, da ni ne govorimo o specifičnom kategorijama. Ako se ovo ne unaprijedi, neće biti čudno ako politike u oblasti rodno odgovornog buždetiranja, pa i politika u vezi s pravima OSI, ostanu „kuse“.

DisABILITY info: Koje ste konkretnе aktivnosti koje se odnose na žene s invaliditetom preduzeli ili predložili i na koje aktivnosti ćete u narednom periodu fokusirati Vašu pažnju?

BJ: Planom rada Odbora za 2022. predviđeno je razmatranje niza akata pa i novog predloga Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom za period 2017-2021, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2019. i 2020. Predstavnici/ce organizacija koje zastupaju prava OSI redovno učestvuju na sjednicama Odbora za koje izraze zanimanje. Konkretno, predstavnici/ce Udruženja mlađih sa hendikepom su učestvovali/e na 11., 13. i 14. sjednici Odbora za rodnu ravnopravnost. Odbor za rodnu ravnopravnost na svojim sjednicama redovno razmatra izvještaje o primjeni konvencija, pa i o sprovоđenju Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), koji je razmotren na 18. Sjednici Odbora, održanoj 28. marta 2022. Kada je u pitanju pristupačnost infrastrukture osobama s invaliditetom, prostorije Skupštine Crne Gore u kojima se održavaju sjednice Odbora, postignuto je samo ono elementarno: platforma od prizemlja do II sprata, kojom se dolazi od bočnog ulaza u zgradu; posebna platforma za Plenarnu salu, u kojoj je obezbijedeno jedno mjesto za OSI; toaleti za OSI na svakom spratu, kao i reljefne oznake na prostorijama na Brajnovom pismu. Predstavnice sekretarijata Odbora pohađale su Školu o rodnoj ravnopravnosti i evropskim integracijama u okviru projekta „Jednakost – različite i vidljive“ uz podršku EU i kofinansiranje Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida); radionici za predstavnike/ce institucija i organa na lokalnom i nacionalnom nivou o pravima žena s invaliditetom (ŽSI) u sklopu projekta “FRIDA – Feminizam, ravnopravnost, invaliditet, dostoјanstvo – afirmacija” koji je finansijski podržan od strane Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava u okviru konkursa za NVO u oblasti rodne ravnopravnosti za 2021, a održana 6. juna 2022; edukativnoj radionici mlađih s invaliditetom Boke/Initiative of Youth with Disabilities of Boka, u saradnji i uz donaciju Ministarstva ljudskih i manjinskih prava i Trag fondacije, 12. i 13. septembra 2022. u oblastima rodne ravnopravnosti i prava OSI (radionica je bila dio projekta pod nazivom: „Govorimo o nasilju i diskriminaciji žena s invaliditetom“).

Važno je znati da rodno budžetiranje ne podrazumijeva nikakav dodatni novac samo za žene, već isključivo pravedniju raspodjelu postojećeg zajedničkog novca. To znači da se troškovi moraju sagledati kroz prizmu potreba i žena i muškaraca, a potom da se alociraju na način da donesu efekat jednakog pristupa mogućnostima koji potom donosi dobrobit cijeloj zajednici.

- **Božena Jelušić**

DisABILITY info: Poruka za čitateljke i čitaoce časopisa DisAbility INFO

BJ: Na zajedničkom smo zadatku zaštite i unapređenja ljudskih prava, a osobito onih među nama koji trpe višestruku diskriminaciju. Imponuju vaše predstavnice i željela bih da ih vidiš na položajima odlučivanja i uticaja u našoj zajednici.

ŽENE S INVALIDITETOM IZMEĐU SOPSTVENOG ISKUSTVA I ODNOSA JAVNOSTI

Diskriminacija i nasilje kojima su izložene žene s invaliditetom nijesu u dovoljnoj mjeri istraženi, niti se samim tim u dovoljnoj mjeri prate i procesuiraju. Štaviše ženama s invaliditetom se vjeruje u manjoj mjeri nego ostalim kategorijama kojima se krše prava i slobode. Nasuprot tome, sva istraživanja pokazuju da su žene s invaliditetom **dvostruko diskrimini-sane** i da trpe nasilje u većoj mjeri nego druge žene. Ipak, u Crnoj Gori zakonodavstvo i druge javne politike ne prate međunarodne standarde, pa tako još uvijek nemamo u adekvatnoj mjeri politike iz oblasti **rodne ravnopravnosti** u kojima su zastupljena pitanja žena s invaliditetom, niti politike u oblasti invaliditeta u kojima su zastupljena ova pitanja u adekvatnoj mjeri. Naime, prvi dokument koji tretira pitanja žena s invaliditetom, odnosno oblast zaštite od diskriminacije je Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociji jednakosti za period 2022-2027. definiše i oblast žena s invaliditetom, ali bez obzira na to ne tretira pitanje nasilja kojem su one izložene. Kroz dugogodišnje iskustvo i komunikaciju s državnim organima stiče se utisak da oni nijesu ni svjesni, niti imaju dovoljno specifičnih znanja o nasilju kojem su izložene osobe s invaliditetom generalno, a posebno djevojčice i žene s invaliditetom.

Smatram da oni i ne vjeruju da je nasilje nad OSI zastupljeno, pa samim tim se ne bave ni praćenjem, ni procesuiranjem počinilaca nasilja, odnosno zaštitom žrtava. Međutim, žene s invaliditetom često bivaju i **formalno i neformalno uskraćene za osnovna ljudska prava**, pa tako i na pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje, zasnivanje porodice, rađanje i odgoj djece. Naime, u nekim državama je **sterilizacija i zakonom predviđena**, dok nije poznato da li je **sterilizacija u praksi zastupljena** u Crnoj Gori, bilo kao vid medicinske intervencije ili se žene s invaliditetom na drugi način sprečavaju da imaju seksualne odnose i potomstvo. Posebno je ovo pitanje tabu tema u rezidencijalnim ustanovama u kojima neke žene s invaliditetom provedu skoro cijeli život, i to smještene zajedno s muškarcima. Za razliku od drugih žena, uključujući i Romkinje i Egipćanke od kojih se očekuje da imaju više članova porodice, i koje su često izložene prijevremenim i prisilnim brakovima, od žena s invaliditetom se ne očekuje da imaju sekundarne porodice, partnera i djecu. Dodatno, u društvu koje ne prihvata invaliditet

društveno je neprihvatljivo da žene s invaliditetom imaju **potomstvo** jer se smatra da će djeca naslijediti invaliditet, iako to nije slučaj u više od 95 procenata. Međutim, **sistem obrazovanja ne predviđa edukaciju o pravima žena s invaliditetom, niti razvija pozitivne stavove o njima**. Takođe, institucije ne sprovode medijsku kampanju, niti edukacije žena s invaliditetom o njihovim pravima, ali ni prestavnika sve tri grane vlasti. Prema tome, ne može se ni očekivati da žene s invaliditetom budu osnažene u dovoljnoj mjeri, niti podstaknute da se aktivno bore za svoja prava i položaj, posebno u društvu koje i dalje ima recidive patrijaha-ta. Žene s invaliditetom su izložene mnogo većem broju prepreka, kako u privatnoj, tako i u poslovnoj sferi, npr. u pristupu adekvatnom stanovanju, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i ospozljavanju, kao i zapošljavanju i adekvatnim prihodima, odnosno jednakoj zaradi za isti rad ili rad iste vrijednosti u odnosu na muškarce. Takođe, žene s invaliditetom su češće izložene institucionalizaciji u odnosu na muškarce s invaliditetom, a posebno u odnosu na druge kategorije muškaraca i žena.

Bez obzira na sve navedeno **ne postoji sistemski i strateški pristup pitanjima žena s invaliditetom**, pa se uglavnom sprovode samo aktivnosti projektnog karaktera, odnosno periodičnog i to najčešće od strane nevladinih organizacija, ili eventualno Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. Na ovaj način se ne uspijeva održati kontinuitet, niti pratiti sprovođenje aktivnosti od strane državnih organa. Svakako, prije svega, bi trebalo sprovesti dubinsko istraživanje sa ženama s invaliditetom na terenu, potom analizu efekata strateških mjera i politika, kako bi se bolje planiralo sprovođenje budućih aktivnosti. Ovo posebno imajući u vidu da se 2023. podnosi periodični izvještaj **Komitetu UN o pravima osoba s invaliditetom**, koji je upravo apostrofirao sve navedene probleme i prepreke i dao preporuke za njihovo rješavanje.

Ovdje može biti zanimljivo napomenuti da je Komitetom jedno vrijeme presjedavala žena s invaliditetom, kao i da u **Komitetu o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama**, takođe, učestvuje žena s invaliditetom u svom četvorogodišnjem mandatu. U Crnoj Gori se žene, posebno one u javnoj sferi često vrijeđaju i omalovažavaju, bivaju izložene onlajn nasilju u namjeri da se obeshrabe i njihovo djelovanje onemogući u odnosu na muškarce. Ovo posebno negativno utiče na one kategorije žena koje su i u porodici i u svojoj primarnoj zajednici često izolovane, ili osporavane da aktivno djeluju. Zbog toga je obaveza i treba biti motiv onih žena koje djeluju u različitim oblastima, od obrazovanja, ekonomije, politike, sporta, umjetnosti, i drugih zanimanja koja podrazumijevaju javni rad i djelovanje da se aktivno zalažu za prava i zaštitu svih žena jer je međusobna podrška neizostavno važna, i može biti okidač za sve druge žene da budu aktivne i društveno priznate. Naime, rezultati će rijetko biti evidentni u trenutku sprovođenja aktivnosti i angažmana, međutim, oni nerijetko budu vidljivi nakon par mjeseci ili par godina kako za one koji su ih sprovodili, tako i za brojne druge žene, ali i društvu u cjelini.

Marina Vujačić

Žene s invaliditetom nepoželjne na tržištu rada

Katarina Bigović Kulić

Pravo na rad i zapošljavanje je osnovno ljudsko pravo svakog čovjeka. Ovo, kao i ostala osnovna prava, garantuje se ljudima na osnovu jednakosti s drugima, što uključuje iste startne pozicije u traženju i nalaženju posla u skladu sa stečenim obrazovanjem i kvalifikacijama. Pravo na rad uključuje i jednaku zaradu za isti rad ili rad iste vrijednosti, kao, između ostalog, i mogućnost napredovanja u poslu, do edukacija.

U perspektivi patrijarhalnih predrasuda, institucionalne nesenzibilnosti, needukovane javnosti, imamo prisutnu društvenu isključenost žena s invaliditetom (ŽSI) na tržištu rada. Nezaposlenost ŽSI je konstanta, a nemogućnost aktivne društvene participacije je produkt neadekvatnog društvenog sistema. Žene s invaliditetom, baš kao i druge žene su prisiljene na slabije plaćene, rodno selektovane sektore rada, i poslove, a tradicionalni seksistički obrasci prizapošljavanju potvrđuju trostruku marginalizaciju i dugoročno odgađaju perspektivu ujednačenih društvenih šansi i mogućnosti žena i muškaraca, naročito ŽSI.

Poslodavci se generalno nerado odlučuju zaposliti osobe s invaliditetom (OSI), najčešće zbog predrasuda, stereotipa, needukovanosti. U kontekstu tržišta rada, ŽSI se u crnogorskom društvu profilišu kao nepoželjna radna snaga.

Međunarodna organizacija rada ukazuje da je oko 80% OSI nezaposленo, a upravo većinu čine žene.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje, na dan 31. 7. 2022, na evidenciji nezaposlenih nalazilo se ukupno 5776 ŽSI, što čini 58.1% od ukupnog broja OSI na evidenciji nezaposlenih. Ovo govori da imamo više nezaposlenih ŽSI nego muškaraca s invaliditetom. Od ukupnog broja ŽSI, najviše nezaposlenih je na evidenciji iz Rožaja, 1298 i iz Berana 1227. Rožaje bilježi i najveći procenat nezaposlenih ŽSI u odnosu na ukupan broj OSI na evidenciji 66.7%. Od ukupnog broja ŽSI, čak 53% - 3065 ŽSI je na evidenciji sa I stepenom stručne spreme. Iako se izdvajaju značajna sredstva za profesionalnu rehabilitaciju OSI, ŽSI su i dalje većinski nezaposlene. Takođe, standardne mjere profesionalne rehabilitacije ne doprinose značajno smanjenju njihove nezaposlenosti.

Zakonska regulativa u Crnoj Gori se ne bavi konkretno pravima ŽSI, pa tako ni Zakon o zabrani diskriminacije OSI, u članu 22 ne prepoznaće mјere koje se odnose na položaj ŽSI u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanja. Strategija za zaštitu od diskriminacije i promociju jednakosti OSI 2022 - 2027, po prvi put kao posebnu oblast ima žene i djevojčice s invaliditetom.

Komitet UN, kroz **Opšti komentar br. 3** skreće pažnju na nesrazmjerne visok rizik siromaštva među ŽSI usljud njihove veoma niske stope zaposlenosti jer njihove zarade i/ili naknade koje primaju često dijele ili ih u potpunosti koriste njihove porodice. Tako su ŽSI izložene i interseksijskoj diskriminaciji na osnovu roda i invaliditeta, ali i zbog ekonomskih faktora. Međutim, izostaje reakcija sistema, kreiranje mјera podrške, kao i afirmativna akcija.

Kako se navodi i u Komentarju, uz opšte barijere s kojima se susrijeću OSI kad pokušaju da ostvare svoje pravo na rad, ŽSI se, takođe, suočavaju s jedinstvenim barijerama u odnosu na njihovo jednakovo učestovanje na radnom mjestu, uključujući seksualno uzinemiranjanje i nejednaku platu, kao i nemogućnost pristupa zahtjevu za obeštećenje zbog diskriminatorskih stavova kojima se odbacuju njihovi zahtjevi, kao i zbog i fizičkih, informacionih i ŽSI nemaju jednak pristup tržištu rada, ali ni uslove za izlazak na tržište rada. Posebno je važna činjenica da poslodavci u Crnoj Gori imaju negativne stavove prilikom zaposlenja žena uopšte, OSI, a naročito ŽSI. Međutim za sve navedeno nedostaju informacije s neophodnim akcentom na ŽSI, kako bi se moglo kreirati mјere za unapređenje trenutnog stanja. Nije dovoljno samo usvojiti zakonski akt, već ga i kvalitetno pripremiti, ali i implementirati.

U Crnoj Gori koncept rodno odgovornog budžetiranja nije zastavljen, te ne možemo napraviti analizu troškova, ni dobiti informaciju da li se sredstva troše u skladu sa potrebama i žena i muškaraca s invaliditetom.

Značajno je da ŽSI izadu iz "zone izolovanosti" i da im se pruži prilika da zaposlenjem, steknu i ekonomsku nezavisnost, započnu samostalan život, te se uključe u mnoge druge oblasti života.

PRAVNI OKVIR ZA ŽENE S INVALIDITETOM

Miroslava-Mima Ivanović

Za pravnu zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda žena s invaliditetom u Crnoj Gori je od izuzetnog značaja međunarodno-pravni okvir, s obzirom na to da Ustav Crne Gore u članu 9 propisuje da: „*Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretku, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.*” Ustav Crne Gore, takođe, jemči jednakost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti za oba pola (član 18). On, dodatno, jemči i posebnu zaštitu lica s invaliditetom (član 68).

Crna Gora je 2009. ratifikovala Konvenciju UN-a o pravima lica s invaliditetom, a 2013. Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulská konvencija). Ovi međunarodni ugovori, za razliku od većine pređasnjih, posebnu pažnju posvećuju ženama s invaliditetom.

Tako je jedan od principa Konvencije UN-a o pravima lica s invaliditetom jednakost muškaraca i žena (član 3.g), ali i nediskriminacija po bilo kom osnovu (član 3.b). Zbog toga je ova Konvencija, prepoznajući izloženost žena s invaliditetom višestrukoj marginalizaciji, ovoj grupi posvetila jedan cijeli član (član 6).

Konvencija UN-a o pravima lica s invaliditetom u članu 6 prepoznaže da su žene s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji, koja se u Opštem komentaru br. 6 Komiteta UN-a za prava lica s invaliditetom definiše kao: „situacija u kojoj osoba može doživjeti diskriminaciju po dva ili više osnova, u smislu da je diskriminacija pojačana ili otežana”. Zbog toga se ovim članom nalaže državama potpisnicama da preduzmu sve neophodne mjere za uklapanje te diskriminacije i osiguranje punog razvoja, napretka i osnaživanja žena, radi garantovanja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.

Istanbulska konvencija, sa druge strane, kao jedan od najvažnijih međunarodnih ugovora iz oblasti rodne ravnopravnosti i zaštite od nasilja, u članu 4, stavu 3 nalaže državama potpisnicama da osiguraju njenu primjenu, a posebno mjera zaštite prava žrtava, bez diskriminacije po osnovu invaliditeta. Ona, dodatno, propisuje obaveze država potpisnica da obezbijedi specijalizovane usluge podrške (član 22), kao i da inkriminiše prinudni abortus i prinudnu sterilizaciju (član 39).

Pomenute ustavne i međunarodne garancije treba da se dalje detaljnije definišu zakonima, kako iz oblasti rodne ravnopravnosti, tako i za oblasti prava lica s invaliditetom. Međutim, ni jedan crnogorski pravni akt iz navedenih oblasti ne prepoznaže višestruku diskriminaciju žena s invaliditetom, niti propisuje posebne mјere za borbu protiv iste. Jedino Zakon o zabrani diskriminacije prepoznaže višestruku diskriminaciju kao teži oblik diskriminacije (član 20, tačka 1), ali ne propisuje da će se svaka diskriminacija žena s invaliditetom smatrati višestrukom diskriminacijom. Isti je slučaj i sa *Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom*, koji žene s invaliditetom ne pominje.

U strateškom okviru Crne Gore situacija je za nijansu bolja jer Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027, ženama s invaliditetom posvećuje cijelu oblast. Iako je u ovoj oblasti propisano 12 mјera za postizanje ravnopravnosti žena s invaliditetom sa ženama bez invaliditeta i muškarcima s invaliditetom, njihova formulacija je isuviše opšteg karaktera - u obliku dugoročnih ciljeva tako da su vrlo teško primjenjive u praksi.

One u dvogodišnjem Akcionom planu nisu detaljno razrađene, već je u njemu ponuđeno osam aktivnosti, koje su uglavnom usmjerene na istraživanja i analize položaja žena s invaliditetom, umjesto na konkretne akcije za njegovo poboljšanje.

Iako, kao što je već rečeno, ratifikovani međunarodni ugovori treba da imaju primat u neposrednoj primjeni kada im je domaće zakonodavstvo suprotno, to u pravnoj praksi Crne Gore uopšte nije slučaj. Ni jedna od navedenih odredbi Konvencije UN-a o pravima lica s invaliditetom i Istanbulske konvencije se ne primjenjuje na žene s invaliditetom. Imajući u vidu nedostatak odgovora pozitivnog prava Crne Gore na specifičnost položaja žena s invaliditetom, a sa druge strane neispunjavanja ustavne obaveze o neposrednoj primjeni međunarodnog prava, zaključujemo da se žene s invaliditetom nalaze u svojevrsnom pravnom vakumu, te da zaštitu svojih prava ne mogu adekvatno ostvariti ni kao žene, ni kao osobe s invaliditetom. Stanje će biti nepromijenjeno sve dok donosioci/teljke odluka ne počnu uzimati u obzir neravноправnost žena s invaliditetom u odnosu na žene bez invaliditeta i muškarce s invaliditetom, te počnu propisivati pravne odredbe kojima će odgovoriti na ovu neravноправnost.

U ovoj rubrici vam donosimo tekstove naših žena s invaliditetom koje su na ovaj način podijelile svoja razmišljanja i iskustva na temu: Različitost, obrazovanje, roditeljstvo i nasilje.

I RAZLIČITOST JE LIJEPA I RAZLIČITOST JE OKEJ

Uvijek sam smatrala da je ljepota u oku posmatrača i da na ovu temu ne treba polemisati.

Kao tinejdžerka, uvijek sam s posebnom radošću voljela da imam aktuelni primjerak časopisa „OK“ i smatrajući da sam tako u trendu kao i moje drugarice koje su ga, takođe, kupovale. Nešto kasnije red bi došao i na „Ljepotu i zdravlje“ i kao gledam, razmišljam u sebi, kako svaka ta žena koja se kako se to popularno zvalo našla na „naslovnicu“, vjerojatno ima idealne proporcije i ko zna kakve još zahtjeve, zbog kojih se našla tu gdje jeste. Opet s druge strane, izuzetno važnu ulogu u tim idealima ljepote imaju mediji, odnosno sve ono što nam oni plasiraju kao ideal ljepote.

Danas nakon par godina, pa možemo reći i deceniju, što moram priznati i da nije tako mali vremenski period, imamo djevojke koje sve više liče jedna na drugu, i sve su iste, popularne na društvenim mrežama koje podržavaju a koje u velikoj mjeri diktiraju šta je IN, a šta AUT.

Da, kada pomenuh ovih deset godina, sjećam se kako je bilo aktuelno na maturskoj večeri da djevojke nose haljine. Oni koji me malo bolje poznaju znaju da sam uvijek željela da idem na „drugu stranu“ i da nekako kršim pravila pa je takav i tada bio slučaj. Ne, ja nisam tada bila u haljini, nisam ni u štiklama i redovno su me pred taj svečani događaj za sve nas pitali: „A ti ćeš ono da obučeš haljinu?“

Znate šta, ja je nisam obukla zato što sam smatrala da imam krive noge, niti sam štikle zamijenila patikama, jer je to loše. Obukla sam ono u čemu sam se smatrala lijepom i što mi

je bilo udobno, a prije svega, najvažnije mi je bilo što nije nešto što su drugi očekivali, već ono što sam, opet kažem ja željela.

Kada bismo se malo izmjestili iz ovog našeg uobičajnjog shvatanja ljepote, mada opet kažem da je to individualna stvar, ona je stvarno svuda oko nas. Kroz posao sam se prilikom pripremanja raznih tekstova za portal, i to posebno na temu mode, uvijek zanimala koliko je naše društvo u tom pogledu inkluzivno? I koliko je spremno da neku djevojku/ženu s invaliditetom pozove da se slika za neku naslovnicu?

Baveći se ovim poslom shvatila sam da nemamo baš prilike da pročitamo neki tekst koji ima veze s poslom kojim se bavi neka djevojka ili žena s invaliditetom s akcentom na nešto što je pozitivno i prihvatljivo, i ako ima, to se doživljava kao nešto što je mimo očekivanog, senzacija sa velikim S, a ne nešto što je kao takvo prihvatljivo i podržavajuće.

Zapitajmo se: Da li je u skorije vrijeme neka djevojka ili žena s invaliditetom bila promotivno lice na primjer nekog hotela ili na nekoj reklami? Ako i znam neke svijetle primjere, oni su nastali kao rezultat neke aktivnosti iz projekta. Sagledajmo stvari iz drugog ugla, iako znam da se ovo pitanje ne tiče samo medija...

Tu se mora uzeti u obzir više stvari: prije svega, da i žene s invaliditetom imaju potrebu da se srede, izadu, našminkaju, bave određenim stvarima iz hobija ili nekim zanimanjem i da to i te kako mogu dobro da rade. Da, upravo tako. Invaliditet nije tragedija i sigurno i same žene s invaliditetom mogu da budu atraktivne i takvih primjera u svijetu ima poput Viktorie Modeste.

Mi mijenjam svijet znam, kao što isto tako znam da se kod nas promjene zaista sporo dešavaju, ali hajde za početak da nekome damo priliku jer i različitost je LIJEPA i različitost je OKEJ.

Andjela Milićić

„Nije naš cilj da postanemo kao drugi; potrebno je da se međusobno razlikujemo, da naučimo da vidimo drugačije ljude od sebe i da ih poštujemo zbog toga što su.“ H. Hese

OBRAZOVANJE I ŽENE S INVALIDITETOM

Žak Delor je proces obrazovanja definisao kao unutrašnje putovanje koje doprinosi kontiniranom i stalnom procesu razvoja ličnosti i muškarca i žene. Cilj obrazovanja jeste bogaćenje čovjekove ličnosti koji je istovremeno saznavanje samog sebe, ali i svijeta koji ga okružuje. Obrazovanje ne možemo posmatrati samo kao proces u okviru kojeg se isključivo obrazuje radna snaga, već obrazovanje trebamo posmatrati u kontekstu širih, univerzalnih ljudskih vrijednosti. Taj proces je, po njegovom mišljenju, istovremeno individualan, ličan, ali i snažno uslovljen međusobnom spregom društvene strukture i društvenih odnosa u koje je čovjek kao društveno biće konstantno upleten.

Ciljevi obrazovanja se permanentno mijenjaju, stalno preispituju, redefinišu i usklađuju sa potrebama društva i čovjeka. Ideali obrazovanja, kao i obrazovni ciljevi su usko povezani sa socio-kulturnim okolnostima jednog društva, kao i sa političkim idealima koji direktno utiču na kvalitet intelektualnog života, na primjer, sa stepenom osvojene demokratičnosti i mogućnosti ostvarenja ličnih sloboda.

Čovjek nije samo rezultat biološkog nasljeđa, ono što jeste čovjek postaje posredstvom socijalnih faktora, od kojih je **obrazovanje** jedan od najznačajnijih. Obrazovanje je aktivni proces osmišljavanja i vrednovanja kojim se kreira „druga“ čovjekova priroda. Svi navedeni elemenati obrazovnog sistema (obrazovne ustanove, porodica, vršnjaci, ukupni društveni sistem) su jednakovo važni za postizanje maksimalnog postignuća u angažovanom činu kao što je proces obrazovanja, a samim tim i u otkrivanju i

podsticanju osoba s invaliditetom, naročito žena s invaliditetom u procesu obrazovanja.

Nikada se društvena isključenost osoba s invaliditetom ne svodi samo na jednu dimenziju kao što je, na primjer, nezaposlenost, jer ta dimenzija implicira i druge kao što su: nedostatak finansijskih sredstava, obrazovanja, društvenog ugleda, moći, društ

venih kontakata i dr. i uvijek u sebe uključuje i posljedice koje nastaju kao rezultat isključenosti kao što su: siromaštvo, samoizolacija i dr.

Bez obzira na različite pristupe fenomenu socijalne isključenosti jedno je sigurno: socijalna isključenost je društvena klopka koja se može i najčešće se definiše na osnovu tri kriterijuma: *dugoročne nezaposlenosti, siromaštva, i socijalne izolacije*. Upravo u ovim koordinatama se u najvećem broju slučajeva pozicioniraju žene s invaliditetom. I to nije slučaj samo u Crnoj Gori, analiza svjetske statistike pruža gotovo identičnu sliku. Osobe s invaliditetom se u društvu suočavaju s brojnim vidovima diskriminacije u borbi za ostvarenje svojih prava, dok se položaj žena s invaliditetom posmatra kroz dvostruku/višestruku prizmu diskriminacije: po osnovu roda i invaliditeta. Patrijarhalna struktura društva i porodice je posmatrajući kroz istorijsku dimenziju generalno ženu onemogućavala u sticanju drugačijeg iskustva od onoga koje živi neposredno u porodičnom okruženju.

U perspektivi tradicionalističko patrijarhalnih matrica, nedovoljne institucionalne osjetljivosti, kao i u javnosti koja je naviknuta na govor mržnje i nasilnu komunikaciju crnogorskom društvu je vrlo lako da sklizne u društvenu klimu koja „hrani“ proces društvene deprivacije naročito žena s invaliditetom u svim sferama društvenog života naše zajednice. Iz tih razloga, nameće se imperativ za aktivnom promocijom rodne ravnopravnosti i uključenosti žena s invaliditetom u proces obrazovanja na svim nivoima jer na taj način podstičemo vladavinu prava i princip jednakih mogućnosti u crnogorskom društvu. Inkluzivno obrazovanje nije ništa drugo do jednakog prava i dostupnost obrazovnom sistemu bez diskriminacije uz obezbjeđivanje potrebne podrške u skladu s individualnim načinima funkcionisanja svakog pojedinca. Inkluzivno obrazovanje podrazumjeva kvalitativnu promjenu kulture, javnih politika i društvenih praksi sa ciljem kreiranja sigurnog i senzibilnog okruženja kako bi se stvorili uslovi jednakih mogućnosti za sve učesnike/ce obrazovnog procesa bez razlike.

Mr Mirjana Popović

RODITELJSTVO I INVALIDITET

Danas je posebno lijep dan u mom životu. Posle mnogo godina počeh razmišljati, i to razmišljanje pretociti na papiru.

Na to me podstakao jedan telefonski poziv mojih prijatelja i drugara iz UMHCG-a. A tema posebno lijepa i inspirativna. Ja ovdje želim sa vama da podjelim moje prelijepo i istinito iskustvo na temu: „Roditeljstvo i invaliditet“. Nadam se da će ova moja životna priča ohrabriti bar jednu osobu s invaliditetom, i biti joj vjetar u leđa, da donese odluku o tome da se ostvari u najljepšoj životnoj ulozi. Roditi se s invaliditetom, u našem društvu znači jedan veliki izazov s mnogo prepreka. Ja sam imala tu sreću da su moji roditelji bili puni razumjevanja, nijesam bila prezaštićena, već naprotiv, dosta samostalna. Podarili su mi sestru i brata, koji su mi uvijek bili podrška i pomoć, kasnije društvo, u osnovnoj i srednjoj školi, koji su me prihvatali bez predrasuda, i učinili da mi školovanje i ostane u najljepšoj mogućoj uspomeni.

Po završetku srednje škole imala sam tu sreću, da upoznam mog današnjeg supruga Gorana, i sa njim zasnujem porodicu. Bilo je tad mnogo razmišljanja, kolebanja.... ali ljubav je jača od svega, pokretač života, i onda jednostavno se prepustite njoj, i radite samo onako kako vi želite i mislite da treba. Kada je na svijet došla naša prva radost, kćerka Anja, taj osjećaj bio je neopisiv. Bilo je tu mnogo, brige, strepnje, ali opet je ljubav sve to nadjačala, i učinila nas najsjrećnijim osobama na svijetu. Kada smo vidjeli da se mi u toj najljepšoj životnoj ulozi snalazimo bez nekih većih poteškoća, nedugo zatim smo odlučili da proširimo porodicu. Posle godinu i po rodio se Ognjen i učinio naš život još ispunjenijim i srećnijim. Sve prepreke i poteškoće smo prevazilazili, na neki možda malo teži način, ali kao što rekoh, ljubav i sreća nas četvoro su rušili sve prepreke pred nama. Naravno, imali smo podršku i pomoć naših porodica, malo kasnije i naše divne dadilje, kojima smo mnogo zahvalni. Danas su Anja i Ognjen "veliki" dječak i djevojčica od 14 i 13 godina.

Bez imalo skromnosti mogu reći da su izrasli u divnu djecu. Danas su oni tu da nam pomognu u prevazilaženju svih prepreka i izazova. Naša su najveća ljubav, snaga i radost. Sve one brige i neprospavane noći su se „ispalile“ i danas se pitam kako sve to brzo prođe. Zato, dragi ljudi, svi vi koji se zbog invaliditeta dvoumите da li da se ostvarite kao roditelji, znajte da ni jedan invaliditet ne može biti prepreka za to. Samo volite, i vidjećete da je roditeljstvo i skladna porodica pravo bogatstvo, koje ništa drugo na svijetu ne može zamijeniti.

Ana Macanović

PRIČE O KOJIMA SE NE GOVORI

Postoje stvari o kojima se nerado govori.

Priče koje se prepričavaju šapatom, koje se prenose od osobe do osobe. Priče koje će zainteresovati svako uho, ali i priče za koje ćete se praviti da ih niste čuli. Priče o nasilju su uvijek takve.

O njima se ne govori, ali uvijek se ispostavi da se o njima znalo. Ovako ili onako, na ovaj ili onaj način. Priče o nasilju koje odjednom, tek tako, postanu „nije moja stvar“ i ostanu ono što su oduvijek i bile, žrtvina stvar. Noćna mora i stvarnost.

Žene s invaliditetom su izložene nasilju na različite načine i u različitim oblicima. Porodica, koja bi trebala biti najsigurnije okruženje, često predstavlja početak začaranog kruga nasilja koji se obično završava tamo gdje i počinje. Djeca s invaliditetom, koja su žrtve nasilja u svojim porodicama rijetko dobiju potrebnu pomoć i podršku, što zbog nemogućnosti da se obrate nadležnim institucijama, tako i zbog nepristupačnosti postojećih servisa podrške. Ista ta djeca, kada odrastu, postaju odrasle osobe s invaliditetom koje su žrtve nasilja. Posebno vulnerabilnu grupu predstavljaju žene s invaliditetom koje nerijetko trpe nasilje i u svojoj sekundarnoj porodici, od strane partnera ili potomstva. Kada se razmatraju oblici nasilja koji su zastupljeni, ne postoji neki opšti trend, zastupljeni su svi oblici nasilja. Psihičko, fizičko, seksualno zlostavljanje i uzinemiravanje, ekonomsko nasilje, ali i verbalno nasilje. U nedostatku podrške od strane važnih osoba iz okruženja, žene ne prijavljuju nasilje, a često i kada se osnaže da to nasilje prijave, naiđu na nerazumijevanje i diskriminaciju.

Ovo nije problem žena s invaliditetom, ovo nije problem osoba s invaliditetom, ovo je problem svih nas koji se zalažemo za poštovanje ljudskih prava, koji se zalažemo za neke bolje uslove i neki drugačiji svijet. Sve dok se priče o nasilju budu prepričavale uz popodnevne kafe, kao šifre u porukama, kao priče koje kao i možda nisu istinite, žene s invaliditetom će trpjeti nasilje, a da često neće ni biti svjesne toga. Ovo je tema kojom se trebaju baviti institucije i donosioci odluka, ali i svaki građanin i građanka, kako bi se svaka priča čula i kako bi u krajnjem doživjela drugačiji epilog.

Dragana Đokić

Za ovu rubriku izdvajamo samo neke od aktuelnih i planiranih projekata UMHCG.

FRIDA

Feminizam, ravnopravnost, invaliditet, dostojanstvo - afirmacija

Projekat FRIDA – *Feminizam, ravnopravnost, invaliditet, dostojanstvo - afirmacija* sprovodi Udruženje mladih sa hendičepom Crne Gore (UMHCG), uz finansijsku podršku Ministarstva ljudskih i manjinskih prava u okviru konkursa za NVO raspisanog u oblasti rodne ravnopravnosti za 2021.

Projektom se želi doprinijeti povećanju zastupljenosti pitanja o ŽSI u politikama rodne ravnopravnosti i zastupljenosti pitanja rodne ravnopravnosti u politikama u oblasti invaliditeta kroz povećanje stepena učešća ŽSI u političkom, društvenom, kulturnom i ekonomskom životu u Crnoj Gori. U okviru ovog projekta kako da na adekvatniji način percipiraju invaliditet i posmatraju ga kroz prizmu modela pristupa invaliditetu zasnovanog na ljudskim pravima. Škola je organizovana u periodu 4-6. aprila 2022. u hotelu

Bianca Resort & Spa, u Kolašinu i prisustvovalo je 10 učesnica. Takođe, realizovana je i jednodnevna radionica za predstavnike/ce institucija i organa na lokalnom i nacionalnom nivou o pravima, 6. juna 2022. u hotelu Voco, u Podgorici. Cilj radionice je bio unaprijediti nivo znanja donosilaca odluka i kreatora politika o ljudskim pravima žena s invaliditetom i njihovoj adekvatnoj integraciji u nacionalne politike u oblasti rodne ravnopravnosti i invaliditeta. Na radionici je učestvovalo 12 učesnica.

JEDNAKOST

Različite i vidljive (Equality - diverse and visible)

Udruženje mladih sa hendičepom Crne Gore (UMHCG) realizuje projekat *Jednakost - različite i vidljive (Equality - diverse and visible)*.

Projektom se želi doprinijeti unapređenju kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom (OOSI) koje se bave pravima osoba s invaliditetom (OSI) i samih OSI za inkluzivno učešće u procesima EU integracija i participativne demokratije u Crnoj Gori.

Planirani specifični ciljevi ovog projekta odnose se na jačanje aktivnosti zagovaranja u oblasti rodne ravnopravnosti i prava OSI, s posebnim fokusom na žene s invaliditetom (ŽSI), u skladu s preporukama EU; unapređenje nivoa znanja i jačanje kapaciteta OOSI za efikasno povezivanje Ovi ciljevi se namjeravaju dostići organizovanjem Škole o rodnoj ravnopravnosti i evropskim integracijama s posebnim osvrtom na pitanja ŽSI, pružanjem besplatne pravne pomoći za ŽSI (BPP); izradom sažetka studije (police brief-a) o učešću ŽSI u procesu EU integracija i donošenju odluka, razmjenom iskustava o rodnoj ravnopravnosti i uključivanju ŽSI u EU integracije, kroz organizovanje sastanaka ŽSI s lokalnim i međunarodnim ženskim organizacijama civilnog društva i sastancima ŽSI i regionalnim organizacijama koji se bave pravima ŽSI posredstvom ZOOM aplikacije, kao i medijskom kampanjom koja uključuje izradu publikacije o rodnoj ravnopravnosti ŽSI i uključivanju ŽSI u EU integracije, zatim kampanju na društvenim mrežama i organizaciju jednodnevne završne konferencije o rodnoj ravnopravnosti i učešću ŽSI u procesu pristupanja EU. Projekat se sprovodi uz podršku Reaktor - Istraživanje u akciji (Reactor - Research in Action) i partnera u okviru projekta Unapređivanje rodne ravnopravnosti u procesu pridruživanja EU koji je finansiran od strane Evropske unije i kofinansiran od strane Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida). s vlastima, Delegacijom evropske unije (DEU), drugim organizacijama civilnog društva (OCD) u zemlji i regionu, čineći ove aktere svjesnjim rodnih perspektiva i perspektiva koje uključuju invaliditet u procesu pridruživanja EU.

Ćutanje nije opcija!

Projekat Ćutanje nije opcija! sprovodi Udruženje mladih sa hendičepom Crne Gore (UMHCG), uz podršku Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Projekat ima za cilj osnaživanje i edukaciju o načinu prepoznavanja i mehanizmima zaštite od porodičnog i rodno zasnovanog nasilja nad ženama s invaliditetom (ŽSI), i osnaživanje njihove djece. Ovi ciljevi se namjeravaju dostići izradom džepnih priručnika za ŽSI, edukacijom za ženske organizacije civilnog društva o načinima

kommunikacije i pružanja zaštite ŽSI, zatim edukacijom za predstavnike državnih institucija o načinima komunikacije i pružanja usluga ŽSI, organizovanjem 10 grupnih susreta - grupe podrške, zatim kroz usluge pravnog savjetovaštva i pravnog zastupanja za žrtve nasilja i medijskom kampanjom. Projektom će biti obuhvaćene žene s invaliditetom, njihova djeca, predstavnici civilnog društva i institucija, dok će indirektnu korist imati OSI, OOSI, porodice i prijatelji OSI, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, centri za socijalni rad, Uprava policije, tužilaštva, sudovi, skloništa za žene/žrtve nasilja, pružaoci usluga zaštite žrtava nasilja, šira javnost, i država Crna Gora. Realizacija projekta traje deset mjeseci počev od 31. marta 2022.

U ovoj rubrici vam predstavljamo dvije talentovane djevojke koje se još od malih nogu bave slikarstvom i koje su osvajale brojne nagrade.

Majda Mučić je rođena 1979. u Podgorici. Mlada, veoma vrijedna i izuzetno talentovana rano se istakla svojim likovnim talentom. Od svoje pete godine je počela da crta. U svojoj 14. godini u osnovnoj školi „Vladimir Nazor“ dobitnik je prve nagrade djece osnovaca Crne Gore za slikarski rad na temu Njegoš. Dobila je stipendiju na konkursu stipendija talentovanim učesnicima koji je raspisalo Ministarstvo prosvjete i nauke. Kao vanserijski talent, a po završetku druge godine srednje umjetničke škole „Petar Lubarda“ na Cetinju, upisuje se na Fakultet likovne umjetnosti koji u klasi vrsnog profesora Saila Karaila završava 2004, kao odličan student sa čistom desetkom.

Iste godine postaje član Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore. Takođe je član Udruženja mladih sa hendičepom Crne Gore (UMHCG). Živi i radi u Podgorici. Da učenje nikada nije izgubljeno

vrijeme potvrdila je svojim radom i postignućama. Slike Majde Mučić pripadaju prikazivačkom diskursu. Teme njenog slikarstva su star gradska arhitektura, pejzaži, mrtva priroda, portreti, aktovi, citati djela iz istorije umjetnosti, izmaštani predjeli i ljudi. U snu pronalazi inspiraciju.

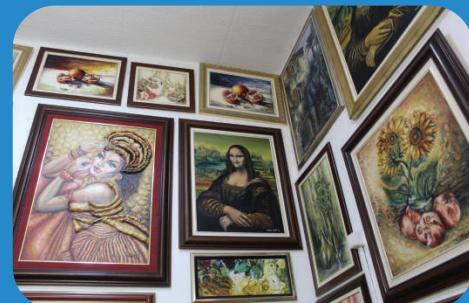
Majda istražuje svijet oko sebe, zadržava se na poznatim prizorima arhitektonskog nasleđa, ali povremeno odlazi u svijet gdje dominira figuracija smještena u nadrealno okruženje.

Obožava prirodu, vodu i more. Do sada je imala 51 samostalnu izložbu u Podgorici, Nikšiću, Plavu, Skadru, Beogradu, Sarajevu i Australiji.

Trenutno priprema radove za sljedeću godinu, u proljeće. Ima svoj atelje koji se nalazi u Soliteru Limun bb, Tuški put do frizerskog salona „NATTA PG“.

Atelje je obezbijeden od strane Sekretarijata za kulturu i sport Glavnog grada Podgorice.

„Majda Mučić je naša, savremena Frida Kalo, umjetnica koja hrabro korača stazama života/umjetnosti, njena bojena sazvučja su bojevni usklici života, ali i nježni šapati duše koja želi da se podijeli, pokloni, daruje zarad onoga unutarnjeg, nemuštог govora koji nam se sa slikom najjasnije kazuje. Majda nas kreće kroz raznolik i izdiferenciran tematski vokabular -od starogradske arhitekture, pejzaža, mrtve prirode, portreta i aktova do citata djela istorije umjetnosti i čitavog jednog izmaštanog i dalekog svijeta kojim je vode njena stvarna i sanjana putovanja“, kazala je istoričarka umjetnosti, likovna kritičarka i modna dizajnerka dr Anastazija Miranović.

Milica Lakićević je rođena 1993. godine na Cetinju. Crta još od ranog djetinjstva. Završila je srednju likovnu školu "Petar Lubarda", a zatim osnovne studije na Fakultetu likovnih umjetnosti Cetinje, smjer - Grafika u klasi prof. mr Vesne Bošković i specijalističke postdiplomske studije na Fakultetu likovnih umjetnosti Cetinje - smjer Slikarstvo u klasi prof. mr Branislava Sekulića. Pripravnički staž je odradila kao saradnica u nastavi na FLU Cetinje (2020). Član je Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore i Udruženja mladih sa hendihekonom Crne Gore (UMHCG). Predstavljala je Crnu Goru na međunarodnoj likovnoj koloniji devet umjetnika iz devet zemalja članica Jadransko-jonske regije. Dobitnica je godišnje nagrade FLU Cetinje, nagrade Perspektive Ministarstva kulture Crne Gore 2019. i nagrade za grafiku na Međunarodnom bijenalu gravure i slikarstva u Mađarskoj 2012.

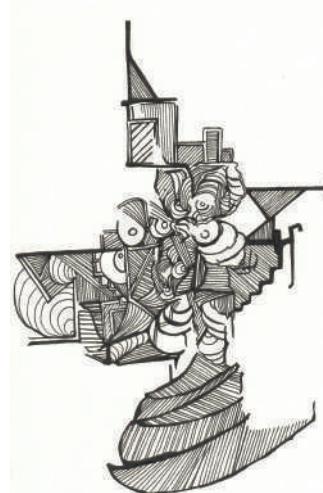
Izlagala je sedam samostalnih izložbi i 11 kolektivnih izložbi u zemlji i иностранству. Slika apstraktne slike, stvari videne na njen način, tehnikom akrilik na platnu. Na njenim crtežima i slikama su prikazane emocije i pojave koje joj privlače pažnju.

Njena porodica i prijatelji joj pokreću u životu a u slikarstvu mašta i volja da stvara. Njena poruka je, ne samo osobama s invaliditetom nego i svim ljudima, da se bave onim što vole, jer misli da jedino tako ljudi mogu biti srećni, ispunjeni i uspešni u svom poslu.

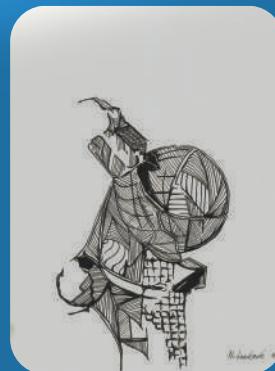
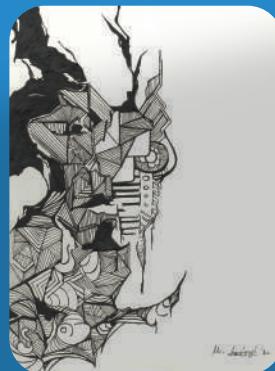
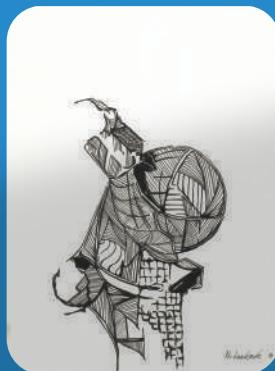
Slikarska djela Milice Lakićević pokazuju stvaralačku samosvojnost, kreativnu slobodu i dosljednost personalnog senzibiliteta, **kazala je istoričarka umjetnosti i likovna kritičarka Ljiljana Zeković**. Ova mlada slikarka, prema njenim riječima, u klasičnim medijima slići i crtežu formira/gradi svijet iluzija u domenu nadrealne fantastike.

„Pojam graditi nije slučajan već se nameće kao jedna od osobnosti koja neno slikarstvo karakteriše kao jedinstven korpus u kojem jasnim vokabularom i precizno izdiferenciranim strukturalnim elementima „konstruiše“ enigmatska polja nedoumica, znakovnih, simbiločkih i asocijativnih sadržaja. Na crtežima nema improvizacije, sve je do tančina prostudirano, svaki potez prati njene unutrašnje, intelektualne diktate“ kazala je Zeković.

Ona ističe da je interakcija umjetnik-djelo-posmatrač neophodna u komunikaciji sa slikarstvom Milice Lakićević.

M. Lakićević '13.

UMHCG je pripremilo i izradilo Džepni vodič za žene s invaliditetom s iskustvom nasilja

Cilj Vodiča je da poveća informisanost o različitim oblicima nasilja i osnaženosti za prijavu nasilja. Svrha je povećanje nivoa svijesti šire javnosti o važnosti zaštite i mehanizmima prevencije od nasilja.

Džepni vodič je namijenjen ženama s invaliditetom s iskustvom nasilja, ali i članovima njihovih porodica, kao i svim drugima ženama i široj zainteresovanoj javnosti. UMHCG je kroz pružanje usluga besplatnog pravnog savjetovališta i psihološke podrške prepoznalo značaj informisanosti i u tom dijelu sprovelo aktivnost pripreme i izrade džepnog vodiča.

Sadržaj Vodiča se odnosi na osnovne informacije o različitim oblicima nasilja, načinu prepoznavanja i mehanizmima zaštite od nasilja, kao i podržavajuće poruke koje imaju za cilj da ohrabre i motivišu sve žene s invaliditetom i s iskustvom nasilja, kao i drugim ženama te široj zainteresovanoj javnosti.

Džepni Vodič sadrži sve relevantne kontakte koje žrtve nasilja mogu koristiti kako bi izbjegle ili prekinule prepoznato nasilje. Vodič će biti dostupan u elektronskoj formi, objavljen na sajtu UMHCG i portalu DisabilityInfo.me, kao i u štampanoj verziji koja se može preuzeti u kancelarijama Udruženja.

Vodič je UMHCG izradilo uz finansijsku podršku **Ministarstva rada i socijalnog staranja**, u okviru aktivnosti projekta *Ćutanje nije opcija!* Projekat *Ćutanje nije opcija!* ima za osnovni cilj osnaživanje i edukaciju o načinu prepoznavanja i mehanizmima zaštite od porodičnog i rodno zasnovanog nasilja nad ženama s invaliditetom (ŽSI), i osnaživanje njihove djece, sa posebnim akcentom na povećanje informisanosti i unapređenju vještina potrebnih za pružanje zaštite ŽSI od strane relevantnih institucija i predstavnika civilnog društva.

POZITIVNO

Do kraja oktobra 84 žene s invaliditetom su se obratile UMHCG za pravni savjet i podršku.

Pravni tim Centra za ženska prava je izradio *Nacrt zakona o privremenom izdržavanju djece*, koji su predstavili u Skupštini Crne Gore u saradnji sa Ženskim klubom. Ovim Nacrtom zakona se utvrđuju uslovi i uređuje postupak za ostvarivanje prava na privremeno izdržavanje djece, nadležnost, evidencija, finansiranje, kao i osnivanje Alimentacionog fonda i druga pitanja od značaja za ostvarivanje privremenog izdržavanja. Tokom rada na Nacrtu pribavili su i komentare UMHCG koji se odnose na izdržavanje djece s invaliditetom, od kojih je ključni uvršten u finalnu verziju Zakona. Skupština Crne Gore usvojila je 20. jula 2022. predlog *Zakona o privremenom izdržavanju djece* i ovaj akt će se primjenjivati od

1. novembra 2022.

Ana Peláez Narváez, reizabrana je za članicu Komiteta UN-a za eliminaciju diskriminacije žena. Ovaj Komitet radi na zaštiti prava žena širom svijeta. On ocjenjuje kako zemlje koje su članice Konvencije UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) to čine u stvarnosti.

Usvojena je Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025. s Akcionim planom 2021-2022.

UMHCG je dodijeljeno posebno priznanje za učešće na 15. Međunarodnom podgoričkom sajmu knjiga i obrazovanja.

Za tri žene s invaliditetom je obezbjedena usluga personalne asistencije u trajanju od četiri mjeseca, počev od 21. septembra 2022. u okviru Konkursa za realizaciju programa Direktno otvaranje radnih mesta – JAVNI RAD. Javni rad je podržan od strane Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

UMHCG je akreditovalo Obuku za stručne radnike/ce, stručne saradnike/ce i saradnike/ce o usluzi personalne asistencije – značenje, standardi, uloge, prava i obaveze korisnika, saradnika, stručnih saradnika/ca i stručnih radnika/ca i na taj način redovno obučava kako same personalne asistente/kinje, tako i stučne radnike/ce u centrima za socijalni rad i kod pružalaca usluge o svim bitnim stavkama koje se tiču ove usluge. Pored te, UMHCG je kao implementacioni partner UNICEF-a (predstavništvo u Crnoj Gori) u martu 2021. izradilo Politiku zaštite od seksualne eksploracije i zlostavljanja (SEZ), koja predstavlja univerzalno priznate međunarodne pravne norme i standarde, pa tako i neprihvatljivo ponašanje i zabranjene postupke za sve humanitarne radnike, uključujući sve osobe bilo kako angažovane na programima i projektima.

UMHCG je akreditovalo i Trening program za zaposlene u oblasti socijalne i dječje zaštite na opšte teme iz oblasti ljudskih prava djece s invaliditetom i osoba s invaliditetom i Program obuke za zaposlene u oblasti socijalne i dječje zaštite na temu samostalnog života OSI i procesa deinsticacionalizacije, s akcentom na socijalno-edukativne usluge“.

UMHCG je kao implementacioni partner UNICEF-a (predstavništvo u Crnoj Gori) u martu 2021. izradilo Politiku zaštite od seksualne eksploracije i zlostavljanja (SEZ), koja predstavlja univerzalno priznate međunarodne pravne norme i standarde, pa tako i neprihvatljivo ponašanje i zabranjene postupke za sve humanitarne radnike, uključujući sve osobe bilo kako angažovane na programima i projektima.

NEGATIVNO

Žene s invaliditetom nijesu dovoljno prepoznate u planiranju, pripremi, sprovođenju i praćenju/evaluaciji primjene javnih politika i zakonodavstvu, kako opštem koje se odnosi na žene, tako i onom koje se odnosi na osobe s invaliditetom.

I dalje su žene u Crnoj Gori mnogo pogodenije govorom mržnje jer se smatra da su žene slabije. Na taj način se okušava diskreditovati njihova ličnost, pokušavaju se obeshrabriti i demotivisati da se bave nekim javnim poslovima. Na udaru su, prije svega, one žene koje su u javnoj sferi i javnom životu, bilo da su u pitanju političarke ili aktivistkinje.

UMHCG je izradilo *Analizu rodno odgovornog budžetiranja projekata i programa NVO u oblastima rodne ravnopravnosti, zaštite od diskriminacije i promocije jednakosti osoba s invaliditetom*, pristupa pravdi i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici u periodu od 2018. do 2020. Zaključci Analize pokazuju da se i dalje podaci ne razvrstavaju po polu i rodu, odnosno invaliditetu.

Žene s invaliditetom u Crnoj Gori se suočavaju s višestrukim preprekama u vezi s pravom na seksualno i reproduktivno zdravlje, pravom na jednako priznanje pred zakonom i pristupom pravdi. Pored toga što se suočavaju s barijerama koje su rezultat višestruke diskriminacije po osnovu roda i invaliditeta, neke žene s invaliditetom, poput izbjeglica, migrantkinja i tražiteljki azila, suočene su s dodatnim barijerama jer im je onemogućen pristup zdravstvenoj zaštiti. Žene s invaliditetom se, takođe, suočavaju sa štetnim eugeničkim stereotipima koji prepostavljaju da će rađati djecu s invaliditetom, uslijed čega se žene s invaliditetom obeshrabruju ili sprečavaju da se ostvare kao majke.

MUĆKALICA

”

„Greote, kako tako lijepa, a imaš taj problem.“
(misleći na invaliditet)

”

„Izvinite, kakav problem imate?
Ja imam samo finansijske probleme.“

”

Kad mi neko kaže cerebralac,
ja ga ispravim sa cerebralka.

”

Ulazi OSI u poštu da plati račune i
na šalteru se obraća radnici sljedećim
riječima: „Dobar dan, izvolite“

”

Postavila je novinarka pitanje zaposlenoj OSI: „Kako se nosite
sa cerebralnom paralizom“. OSI odgovara: „Evo, nekako se
trpimo već 30 godina“.

”

Osoba s invaliditetom (korisnica kolica) je pala iz kolica iz lifta, kotrljala
se i kako se zaustavila na pod ispalo je kao da sjedi na pločicama. Prilazi joj
gospodđa srednjih godina i pita je: „Sine, šta radiš tu?“. A OSI odgovara:
„Ništa, sjela malo da odmorim.“

MUĆKALICA

“ Razgovara zaposlena OSI sa svojom strankom, i u toku razgovora u namjeri da predstavi servise podrške koje nudi organizacija govori: „Mi imamo bračno savjetovalište“ (zapravo mislila je na pravno savjetovalište).

“ Razgovara zaposlena OSI s korisnikom usluga koji joj u nekom trenutku čestita rođendan, a ona odgovara: „Hvala, takođe.“

“ Možeš li napisati jednu riječ bez greške u kucanju?
” Ja:
-”Mohu.”

“ Ušla žena koja ima oštećenje vida u taxi, nakon što je rekla adresu, taksista je rekao: “Kako si lijepa, na srce si me zaboljela zbog toga što ne vidiš”.

“ Kada mi postave pitanje, kako se osjećaš, ja odgovorim:
“Ne osjećam se, redovno se kupam.”

Finansijska samostalnost – zašto nam je bitna?

Jedan od preduslova samostalnog života je ostvariti i svoju finansijsku samostalnost ili slobodu.

Da bismo pričali o finansijskoj samostalnosti potrebno je da prvo shvatimo značaj novca i šta je to što nam novac suštinski omogućava. Ako analiziramo sredinu u kojoj živimo ili pokušamo da sumiramo utiske onoga što se na društvenim mrežama plasira, dolazimo do dva zaključka. Jedan kaže da je novac nebitan i da ne treba da trošimo svoje vrijeme i energiju na njega, dok drugi kaže da je novac jedino bitno i da sve što radimo treba da ima računicu. Naravno, kao dvije krajnosti, oba zaključka su pogrešna.

Značaj novca nabolje je objasnio **Robert Kiosaki** u svojoj knjizi Bogati otac, siromašni otac u kojoj kaže: „Novac možda nije najvažnija stvar na svijetu, ali utiče na sve stvari koje jesu važne. Utiče na stil života, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, svakodnevne stvari, čak i na hranu koju jedemo.“ Dakle, novac nije najbitnija stvar na svijetu, i novac dosta toga ne može da nam kupi, ali ne treba mu umanjivati značaj. Bez obzira na to kako su nam lično poređani životni prioriteti (porodica, ljubav, zdravlje, prijatelji, obrazovanje i sl) nijedan aspekt ne može da funkcioniše bez novca. Ne znači da će samo novac sve u tim aspektima riješiti i ispraviti (kupiti, kako volimo mi da kažemo), ali isto tako bez njega ne možemo.

Npr. ako pričamo o zdravlju, da novac sam po sebi ne može da nam kupi zdravlje, ali može da nam kupi hranu, odjeću, ljekove i obezbijedi ostale uslove života, kako bismo mi sačuvali svoje zdravlje ili u slučaju bolesti pomogli sebi da ozdravimo što prije. Ako pričamo o obrazovanju, novac nam neće kupiti znanje i umijeće, ali će nam pomoći da dođemo do bolje literature, upišemo dodatne kurseve/časove/obuke što će povećati naše znanje i konkurentsku prednost na tržištu rada, a samim tim nam olakšati pronalaženje posla i većih primanja. Ako pričamo o prijateljstvu, novac nam neće kupiti prijatelje, ali će nam omogućavati aktivniju interakciju s okruženjem i sredinom, gdje imamo veću slobodu da iniciramo druženja i zanimljive aktivnosti, tokom kojih se zbližavamo sa ljudima iz našeg okruženja i tako se formiraju prijateljstva. Za sve ovo o čemu smo do sad pričali, nije potrebno puno para, šta više, uglavnom govorimo o skromnim iznosima, ali koliko god mali ti iznosi bili, ipak je neki novac neophodan.

Ako sumiramo sve prethodno rečeno, možemo zaključiti da ono što nam suštinski novac pruža je sloboda. Sloboda da biramo gdje i kako ćemo da živimo, kako ćemo da se hranimo, kako ćemo da provodimo svoje slobodno vrijeme, kako ćemo da razvijamo svoje poslovne sposobnosti, da biramo u kom pravcu ćemo sebe da usmjeravamo i što je još jako bitno, da imamo slobodu da prekinemo posao ili privatni odnos kada nam više ne odgovora ili nam tu više nije udobno. i konkurenčnu prednost na tržištu rada, a samim tim nam olakšati pronalaženje posla i većih primanja. Ako pričamo o prijateljstvu, novac nam neće kupiti prijatelje, ali će nam omogućavati aktivniju

interakciju s okruženjem i sredinom, gdje imamo veću slobodu da iniciramo druženja i zanimljive aktivnosti, tokom kojih se zbližavamo sa ljudima iz našeg okruženja i tako se formiraju prijateljstva. Za sve ovo o čemu smo do sad pričali, nije potrebno puno para, šta više, uglavnom govorimo o skromnim iznosima, ali koliko god mali ti iznosi bili, ipak je neki novac neophodan. Ako sumiramo sve prethodno rečeno, možemo zaključiti da ono što nam suštinski novac pruža je sloboda. Sloboda da biramo gdje i kako ćemo da živimo, kako ćemo da se hranimo, kako ćemo da provodimo svoje slobodno vrijeme, kako ćemo da razvijamo svoje poslovne sposobnosti, da biramo u kom pravcu ćemo sebe da usmjeravamo i što je još jako bitno, da imamo slobodu da prekinemo posao ili privatni odnos kada nam više ne odgovora ili nam tu više nije udobno.

Finansijska samostalnost ne podrazumijeva da imamo dosta novca kojim ćemo sebi kupiti skupu garderobu, izlaske, kola i sl. Finansijska samostalnost podrazumijeva da možemo dovoljno da zaradimo za sebe, da samostalno pokrijemo svoje osnovne mjesecne troškove i ne zavisimo od nekog drugog. Finansijska samostalnost nam pruža slobodu izbora, odlučivanja i upravljanja svojom životom onako kako mi smatramo da je najbolje za nas. Ovo ne znači da nije ljepeš i lakše u dvoje, bilo da pričamo o partnerskim, rodbinskim ili prijateljskim odnosima, ali bez finansijske samostalnosti uvijek imamo osjećaj zavisnosti od druge osobe i taj osjećaj može da „zamagli“ dosta drugih emocija. Često ste čuli rečenicu „Posvađali su se zbog para“ i da to jeste čest problem u međuljudskim odnosima. Svako ima pravo da odlučuje kako će svoj novac da troši, na šta će da ga troši, i da samostalno procijenjuje da li je nešto skupo ili ne i da li to nešto treba da se kupi ili ne. Često se ljudi po ovim pitanjima ne razumiju ili im se mišljenja ne poklapaju, bez obzira u kojem su odnosu. Ove nesuglasice su mnogo manje i rjeđe ukoliko obje strane imaju finansijsku samostalnost jer im daje moć odlučivanja. Dakle, finansijska samostalnost nam daje slobodu odlučivanja i kreiranja sopstvenog života prema našim željama i ambicijama, a ta sloboda nema cijenu.

Maja Aleksić

DISABILITY
INFO

DISABILITYINFO

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore
Association of Youth with Disabilities of Montenegro

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

Časopis je dio projekta FRIDA - *Feminizam, ravnopravnost, invaliditet, dostojanstvo - afirmacija* koji sprovodi **UMHCG** uz finansijsku podršku **Ministarstva ljudskih i manjinskih prava** u okviru konkursa za NVO u oblasti rodne ravnopravnosti za 2021. Sadržaj časopisa je isključiva odgovornost **UMHCG**, i ni na koji način ne održava stav donatora.

UMHCG
Kralja Nikole 76,
81000 Podgorica

Tel/fax: +382 (0)20 265 650

Mobilni telefon: +382 (0)67 801 761; +382 (0)69 385 981
Email: umhcg@t-com.me ; office@umhcg.com

- @UMHCG
- umhcg_aydm
- @umhcg

<https://umhcg.com/>
<https://www.disabilityinfo.me/>